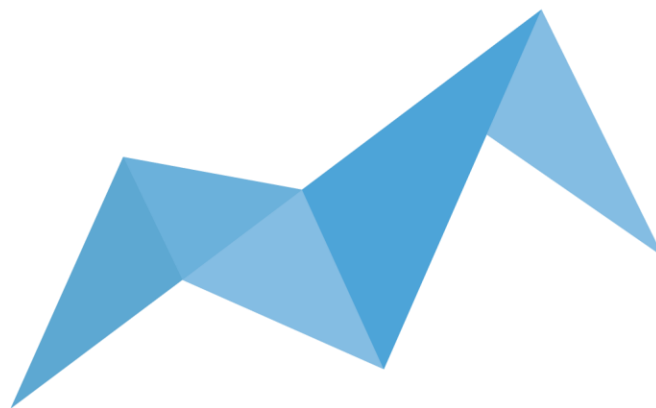

Niilo Mäki INSTITUUTTI

OPH: Lukemisen ja kirjoittamisen arviointi perusopetuksessa

Paula Salmi, Riikka Heikkilä, Jarkko Hautala & Ulla Leppänen

Sisältö

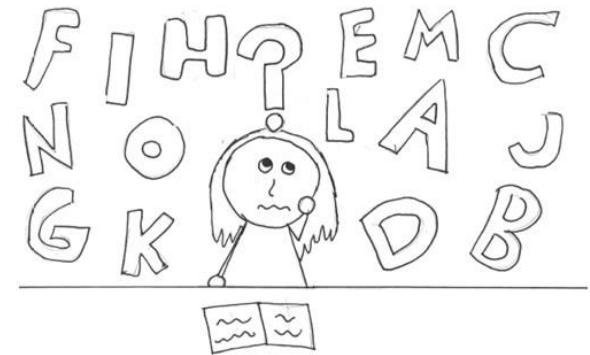
- Lukemaan oppimisen tukeminen
- Lukusujuvuuden tukeminen
- Motivointikeinot
- Lukuteatteri
- Luetaas! -materiaali
- Aikamatkalla-harjoitusohjelma
- Luku- ja kirjoitustaidon arviointi
- Oikeinkirjoitustaidon kehittyminen
- Oikeinkirjoitusharjoituksista
- Tuottavan kirjoitustaidon tukeminen

Millainen lukemisen harjoittelu on tehokasta?

Lukemisen harjoittelu on tehokasta, kun

- harjoita **yhtä taitoa kerrallaan**
- harjoitellaan **vähän aikaa kerrallaan**, mutta **usein**
- **harjoittelun määrä** on runsasta ja sisältää **toistoa**
- harjoittelu on **systemaattista, suunniteltua** ja **intensiivistä**
- **palaute** lukemisesta on **johdonmukaista** ja **välitöntä**
- Oppilas saa **ohjausta** harjoitteluun ja **mallin** sujuvasta lukemisesta
- Oppilas on **motivoitunut, sitoutunut** ja **edistyy**

Lukemaan oppimisen tukeminen

- **Kirjain ja äänne:**
 - ✓ Äännetietoisuus apuna lukemaan opettelussa.
 - ✓ Äänne-kirjain –vastaavuuden vahvistaminen ja automatisoiminen
 - ✓ Aloita helpoista äänneistä (vokaalit a, e, i, o, u ja konsonantit m, n, l, r, s), tutuista äänneistä (nimen äänneet), opetetuista äänneistä ja niistä joita lapsi tuottaa ja hallitsee
 - ✓ Äänneiden erottelu (vrt. äänneet joita ei hallitse; raha-laha-saha)
- **Äänneiden yhdistäminen tavuksi – nimeä kirjainten äänneet yhdistämistä varten:**
 - ✓ Tavulistat, ulkoa oppiminen, mallioppiminen, kumppaniluku
- **Tavujen yhdistäminen sanoiksi:**
 - ✓ Lyhyistä ja helpoista sanoista vaikeampiin, sanoja 'lihotetaan'
 - ✓ Lukemaan kirjoittamisen avulla
- **Erityisopetuksen menetelmiä: CID ja KPL (Kuuntelen Puhun Luen):**
 - ✓ **CID (Central Institute for Deaf):** Opetetaan samaan aikaan puhumaan, ymmärtämään, lukemaan ja kirjoittamaan; toistoharjoitukset ja ulkoa oppiminen; etenee osista kokonaisuuksiin (K-Ä-T-S)
 - ✓ **KPL:** Kokosanamenetelmä; osana CID- tai KÄTS-menetelmää; kehittää sanavarastoa; ulkoa oppiminen; soveltuu luki- ja S2-lapsille

Lukemaan oppimista helpottaa

- lisääjän antaminen oppimis- ja arviointitilanteisiin
- kirjallisten ohjeiden, vieraiden käsitteiden ja keskeisten sisältöjen kertaaminen suullisesti
- alleviivausten, tiivistelmien ja kuvien hyödyntäminen
- oppikirjojen kuunteleminen äänikirjoina tai nauhoitteina
- vain keskeisten asioiden antaminen kotitehtäväksi

Lukusujuvuuden tukeminen

- **Luettavan materiaalin valinta:** kannattaa valita sopivan helppoa mutta haasteellista luettavaa.
- **Luettavan monipuolisuus:** kannattaa lukea erilaisia tekstejä mahdollisimman laaja-alaisesti; tämä kasvattaa myös sanavarastoa (Graves, 2000; Kuhn, 2004).
- **Vuoroluku:** ohjaaja ja oppilas lukevat tekstiä vuorotellen.
- **Simultaaniluku:** oppilas ja opettaja tai muu sujuva lukija lukevat samaa tekstiä yhtä aikaa ääneen.
- **Esiluku:** Oppilas voi kuunnella tai lukea itse harjoitustekstin kappaleen läpi ennen varsinaisen harjoituksen aloittamista.
- **Minuuttiluku:** harjoituksessa tekstiä luetaan toistuvasti minuutin (tai useamman minuutin) ajan.
- **Tavuharjoittelu:** Harjoittelu pohjaa ajatukseen, että harjoitteluvaikutus yleistyy. Harjoiteltavien tavujen tulisi olla riittävän yleisiä, mutta myös sopivan haastavia. Harjoiteltavia tavuja tulisi olla riittävästi. Harjoittelun vaikutukset ovat usein ärsykespesifejä.
- **Tietokoneharjoittelu:** Ekapeli Sujuvuus. Ekapeli on ilmainen netistä ladattavissa oleva peli (www.lukimat.fi). Pelissä tavujen, sanojen ja lauseiden sekä lyhyiden tekstien lukemisen harjoituksia.

Lukusujuvuuden tukeminen ryhmässä ja kotona

- **Ryhmäharjoittelu:**
 - ✓ Lukudiplomi
 - ✓ Ohjaaja apuna yleisessä lukuharjoittelussa: yleistä lukuharjoittelua ohjaavan ei tarvitse olla välttämättä opetuksen alan ammattilainen.
 - ✓ Lukuteatteri: draamaan perustuva lukuteatterimenetelmä lukusujuvuuden ja -varmuuden tukemiseen.
 - ✓ Harjoitusohjelmat: esimerkiksi Aikamatkalla, jossa on ryhmäharjoituksia lukusujuvuuteen ja oikeinkirjoitukseen.
- **Kotiharjoittelu:**
 - ✓ Lukusiivet-lukudiplomi: Yksi lista kaikille 2. - 6. luokkalaisille. Myös S2-lukudiplomi.
 - ✓ Sopimus lukuharjoittelusta

SOPIMUS

_____ lupaa tehdä lukemisharjoittelua yhteensä _____
kerta _____ - _____ välisenä aikana.
Palkkioksi tästä ahkerasta harjoittelusta hän toivoo _____

_____ Vastavuoroisesti _____ lupaa, että hän harjoittelee
myös _____
Palkkioksi hän toivoo _____

Lisäksi sovitaan, että mikäli allekirjoittajat huomaavat muuta lukemiseen liittyvää va-
paaehtoista harjoittelua, harjoittelusta saa bonuspisteitä, jotka oikeuttavat soveltuvaan
ylätyspalkintoon harjoittelujakson loppuessa.

Taulukkoon merkitään sopijapuolten harjoituskerrat.

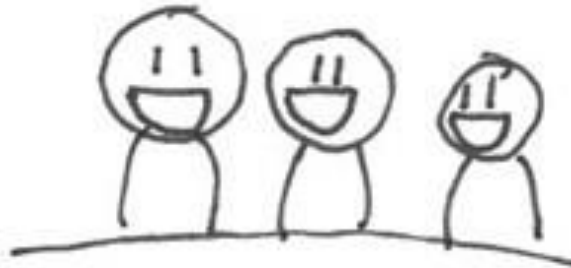
Nimi: _____
Kerrat: _____

Nimi: _____
Kerrat: _____

© Paula Salmi, Niilo Mäki Instituutti

Motivointikeinot

- **Oppimismotivaatio.** Oppimishalun ja mielenkiinnon herättäminen on tärkeää, jotta oppilas **sitoutuisi** oppimiseen
- **Oppiminen ja metakognitio.** Keskustele oppilaan kanssa ennen harjoittelua siitä, miksi lukemista kannattaa harjoitella, miten se tapahtuu ja mitä tavoitteita harjoittelulla on
- **Luettavan materiaalin valinta.** Lukija voi itse valita kiinnostavaa luettavaa
- **Luettavan helppous.** Tekstin olisi hyvä olla riittävän haastavaa mutta ei liian vaikeaa luettavaa
- **Luetun ymmärtäminen.** Lukijan pitää ymmärtää luettavan tekstin sisältö
- **Sopivat tavoitteet.** Auta lasta itse asettamaan lukemiselleen tavoitteet, jotka ovat riittävän haastavia mutta kuitenkin mahdollisia saavuttaa
- **Palaute ja palkkio olisi hyvä** antaa välittömästi. Palkkion voi antaa myös viivästetysti, jos tavoitteet sovitaan selvästi etukäteen tai sen voi jakaa osatavoitteisiin
- **Edistymisen seuranta ja kokemus edistymisestä.** Konkreettiset ja havainnolliset tavoitteet ovat motivoivia esim. edistymiskäyrät tai tekstinmerkit
- **Tietokoneharjoittelu** voi olla motivoivaa
- **Ohjaaja** on tärkeässä roolissa motivaation ylläpitäjänä, kannustajana, tavoitteiden asettajana ja edistymisen seuraajana
- **Toistoharjoittelu voi tuoda** onnistumisen kokemuksia, kun hän huomaa kehittyvänsä ja nopeutuvansa

Lukuteatteri – draamallinen toistavan lukemisen sovellus

- Tavoitteena tarjota merkittävä oppimiskokemus kirjallisuuden saralla hitaille lukijoille.
- Lukuteatterissa saman tekstin ääneen lukemista harjoitellaan esiintymistä varten (Rinehart, 2001).
- Koko luokan toimintamalli tai pienryhmänä erityisopetuksessa, tekstit voivat vaihtua viikoittain tai keskittyä pidempään ”näytelmään” (Hautala ym., 2022; Karhunen ym., 2022) .
- Esiinnyttään esim. luokalle lukemalla plarista. Heikotkin lukijat tykkäävät lukuteatterista ja haluavat esiintyä (Hautala ym, 2022).
- Jännitys ääneenlukemista kohtaan vähenee (Hautala ym., 2022).
- Lukuteatteria on edelleen sovellettu myös vieraan kielen ääntämyksen harjoitteluun ja luetun ymmärtämisen (sanaston) opetteluun.

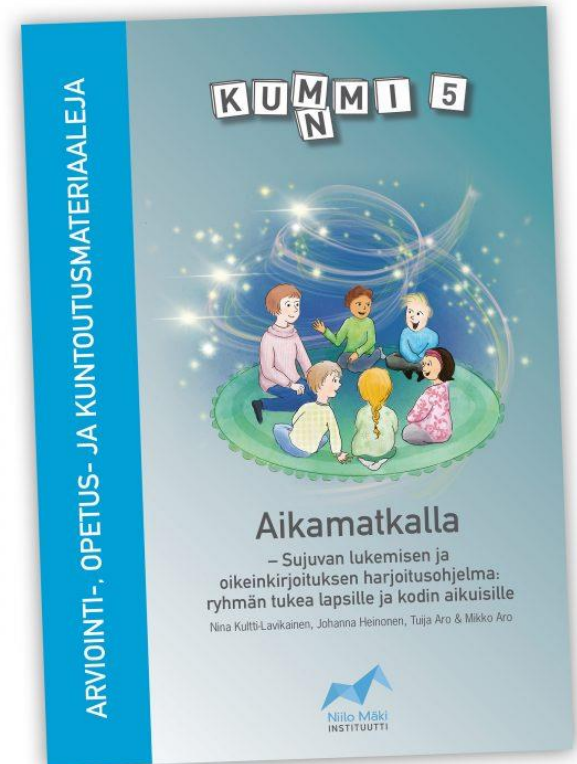

Luetaas! – toistavan äänenlukemisen harjoituksia (NMI 2024, OPH-rahoitus)

- Valmis tarinallinen materiaali toistavan äänenlukemisen harjoittamiseen pienryhmässä
- Perusideana tarjota hyvin strukturoituja oppitunteja (10kpl), joissa yksi tarina etenee viiden oppitunnin ajan.
- Oppilaat työskentelevät työpisteissä ja opettaja mittaa saman tekstin lukusuoritusta useasti yhden oppitunnin aikana (sanaa/1 min).
- Edistyminen merkataan kuvaajalle.
- Alku- ja loppumittaus Lukimat-teksteistä.
- Oppilaiden edistymisen voi syöttää anonyymisti NMI:n verkkosivulle -> kerätään tietoa vaikuttavuudesta.

Aikamatkalla-harjoitusohjelma

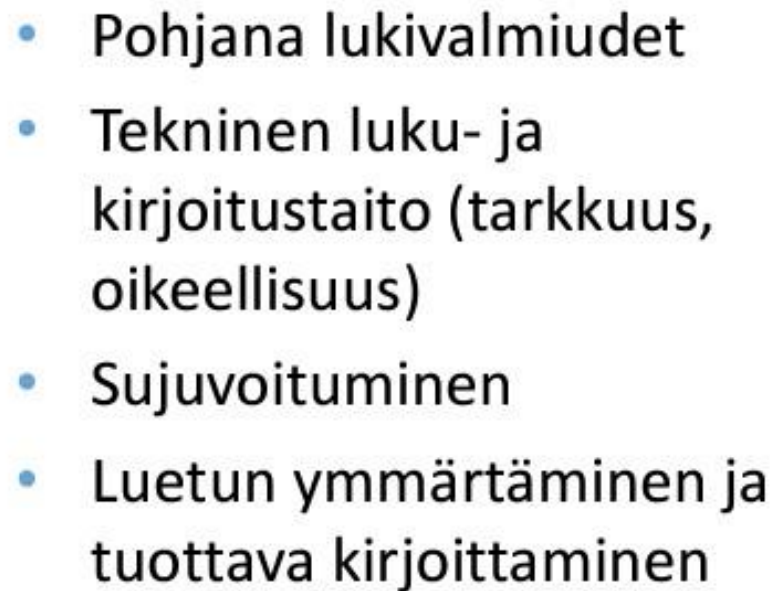
- **Tavoitteet:**
 - ✓ Lukemisen sujuvoituminen
 - ✓ Oikeinkirjoituksen parantuminen
 - ✓ Luku- ja kirjoitusinnostuksen herättäminen
 - ✓ Minäpystyvyyden vahvistuminen
- **Kohderyhmä:**
 - ✓ Lapsi osaa kokoavan lukutaidon (äänteiden ja tavujen yhdistäminen), mutta lukeminen on hidasta
 - ✓ Lapsen lukivaikeuden taustalla nimeämisen pulmaa
 - ✓ 3-5 –luokkalaisille
 - ✓ Ryhmässä tulee olla mahdollisuus lasten yksilölliseen ohjaukseen
 - ✓ Ryhmä kokoontuu 15 kertaa
- **Harjoitusohjelmassa on ryhmä myös kodin aikuisille**

Mitä tarvitaan luku- ja kirjoitustaidon arviointiin?

- Tietämystä taitojen tavanomaisesta kehityksestä
- Tietoa lukivaikeuksien ilmenemisestä
 - Tietystä kielessä
 - Tietystä kehitysvaiheessa
 - Suhteessa toisiin vaikeuksiin
- Oppilastuntemusta
- Luotettavia arvioinnin välineitä ja tietämystä niiden käyttämisestä

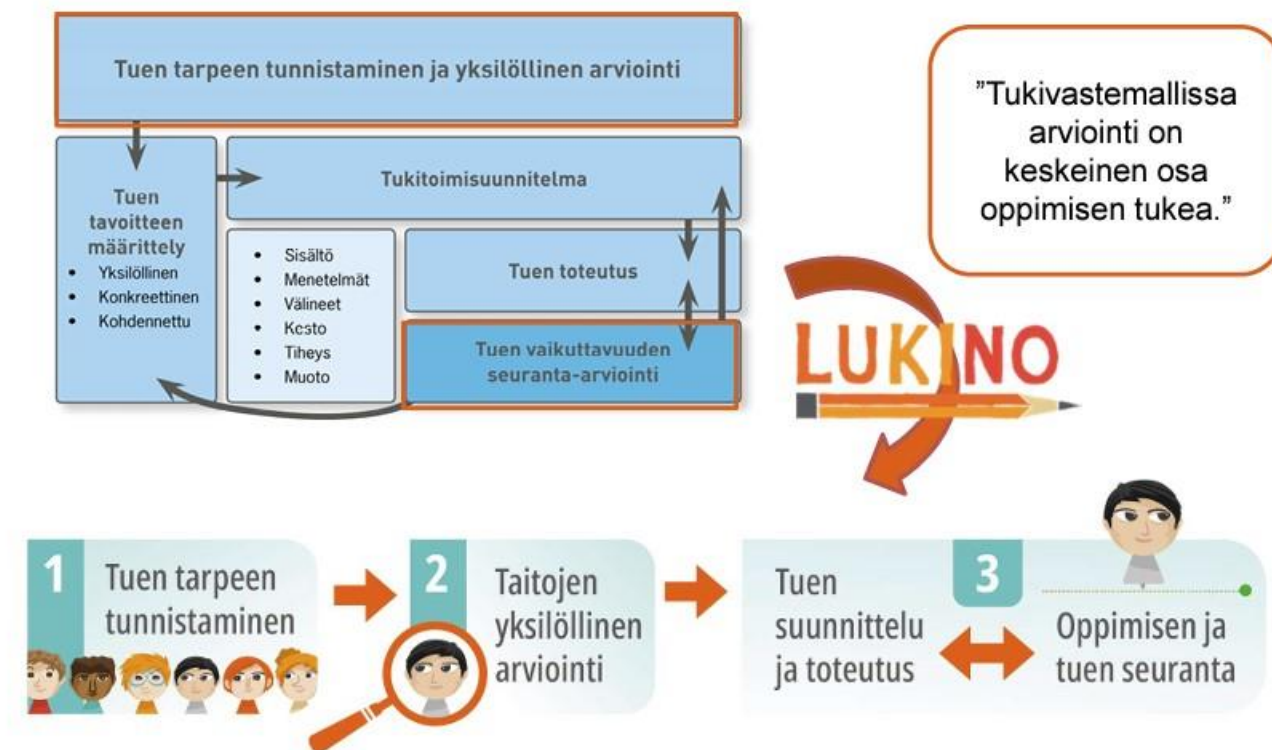
Niilo Mäki
INSTITUUTTI

Eri taidot ennustavat lukutaidon eri osa-alueita (Lerkkanen, 2013)

Yksilöllisen tuen suunnittelu ja toteuttaminen edellyttää huolellista arviointia

Arviointi pähkinäkuoressa

- Arvioi taustataidot ja kehityshistoria
 - Kielen kehittyminen ennen kouluikää, sukuriski
 - Lukivalmiudet: fonologia, nimeäminen, lyhytkestoinen muisti
 - Lapsen muiden opettajien ja vanhempien haastattelu, kyselyt, tehdyt arviot
- Arvioi lukemisen (ja kirjoittamisen) taidot
 - Lukemisen tarkkuus ja nopeus -> sujuvuus
 - Luetun ymmärtäminen
 - Oikeinkirjoittaminen (+vapaa tuottaminen)
 - Vahvuudet -> kompensointi
- Huomioi päällekkäiset ongelmat ja kodin/koulun resurssit
 - Resurssien puute ei saa vaikuttaa suosituksiin
- Huomioi yhdessä testitieto, haastattelut ja muualta kerätty tieto
→ arvio ei saa perustua yksittäisiin testeihin!

Hyvä arviointivälineistö

- Kattava ja tutkimusperustainen:
 - Kaikki arvioinnin tasot tuen tarpeen tunnistamisesta tuen toteuttamiseen ja seurantaan
 - Olennaiset taidot kussakin kehitysvaiheessa
 - Kaikki tarvittavat ikäryhmät
 - ajantasainen
- Luotettava ja pätevä
- Helppokäyttöinen

Luku- ja kirjoitustaidon arviointimenetelmiä alakoulusta toiselle asteelle

	Luokat 1–2 LukiMat-palvelu (maksuton)	Luokat 3–6 AKI – Luku- ja kirjoitustaidon arviointimenetelmä alakoulun luokille 3–6	Luokat 7–8	Nuoret ja aikuiset
RYHMÄTEHTÄVÄT 1 Tuen tarpeen tunnistaminen 	- Lukusujuvuus - Oikeinkirjoitus - Peruslaskutaidon sujuvuus	- Lukusujuvuus - Oikeinkirjoitus - Luetun ymmärtäminen - Peruslaskutaidon sujuvuus	- Lukusujuvuus - Oikeinkirjoitus - Luetun ymmärtäminen - Opintoihin liittyvä kysely	- Lukusujuvuus - Oikeinkirjoitus - Luetun ymmärtäminen - Opintoihin liittyvä kysely
YKSILÖARVIOINTI 2 Taitojen yksilöllinen arviointi 	- Merkityksettömien sanojen lukeminen - Tekstin lukeminen	- Sanojen lukeminen - Merkityksettömien sanojen lukeminen - Tekstin lukeminen	- Merkityksettömien sanojen lukeminen - Tekstin lukeminen YKÄ (Lerikkanen ym. 2018)	- Sanojen lukeminen - Merkityksettömien sanojen lukeminen - Tekstin lukeminen - Luetun ymmärtäminen (monivalinta, avoimet vastaukset) - Tuottava kirjoittaminen
3 Oppimisen ja tuen seuranta 	- Lukemisen tarkkuus: kirjaimet, tavut ja sanat - Lukusujuvuus: merkityksettömät sanat ja teksti - Oikeinkirjoitus: kirjaimet, tavut, sanat	- Lukusujuvuus: tavut, diftongitavut, lyhyet ja pitkät merkityksettömät sanat, tekstit - Oikeinkirjoitus: lyhyet ja pitkät merkityksettömät sanat - Luetun ymmärtämisen strategiat	Yläkouluikäisille ei ole omia (viiteaineiston sisältäviä) seurannan välineitä, mutta yksilöllisen, oppilaan oman lähtötason huomioivan kehityksen seurantaan voidaan käyttää myös 6. luokan seurannan tehtäviä.	

Oikeinkirjoitustaidon kehittyminen

- Mäen (2002) tutkimuksessa esiopetusikäisten äännetietoisuus ja visuomotoriset taidot ennustivat sanojen oikeinkirjoitustaidon kehitystä 1.–2. luokalla.
- Suomalaisissa tutkimuksissa on todettu, että luku- ja kirjoitustaidon kehittyemisellä on koulun alkuvaiheessa vastavuoroinen suhde (Aro ym. 2003; Lerkkanen, Rasku-Puttonen, Aunola & Nurmi 2003):

Kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana tekninen lukutaito ja oikeinkirjoitustaito tukevat toistensa kehitystä.

Malli oikeinkirjoitustaidon kehittymisestä (Ehri, 1989)

1. **Esiaakkosellinen vaihe:** Kirjainten näköisten merkkien kirjoittaminen.
2. **Osittaisaakkosellinen vaihe:** Osa kirjaimista oikein.
3. **Aakkosellinen vaihe:** Äänne-kirjain vastaavuus hallitaan, myös ennestään vieraiden sanojen kirjoittaminen onnistuu.
4. **Sujuvoitunut kirjoitustaito:** Siirtymistä kirjoittamisessa isompien yksiköiden (mm. tavujen) hyödyntämiseen.

Oikeinkirjoitustaidon kognitiiviset taustataidot

- Kielen äännerakenteen havaitseminen ja tuottaminen
- Nimeämisen sujuvuus
- Kielellinen työmuisti
- Silmä-käsiyhteistyö
- Toiminnanohjaus

Oikeinkirjoitusharjoituksista

- Harjoittelu porrastuu:
 - ✓ **Sanan** oikeinkirjoitus
 - ✓ **Sanavälien** oikeinkirjoitus
 - ✓ **Lauserajan** hahmottaminen ja merkitseminen
- Harjoitusohjelman loppupuolella yhdistetään huomio kaikkiin edellä mainittuihin.

Tuottavan kirjoittamisen tukeminen

- **Kirjoittaminen on luova prosessi:**
 - ✓ Oppilaille tulee tarjota mahdollisuus kirjoittaa erilaisia kirjoitelmia, joiden tuottamisessa ja arvioinnissa päähuomio kiinnitetään joko tekniikkaan tai kirjoitelman sisältöön.
 - ✓ Kirjoittamisen tekniikan arvioinnissa kiinnitetään huomiota: – tekstin ulkoasuun kuten kappalejakoon, kirjoitusvirheisiin ja käsialaan.
 - ✓ Kirjoitelman sisällön arvioinnissa päähuomio: Tekstin sisällöllisissä ominaisuuksissa eli sisällön johdonmukaisuudessa ja sanastossa.
 - ✓ Oppilaille tulisi tehdä ennen kirjoitelman kirjoittamista selväksi TAVOITE: Mihin ominaisuuksiin päähuomio kirjoitelman tuottamisessa ja arvioinnissa keskittyy.
- **Vastauksena kysymykseen/essee:**
 - ✓ Mitä kysytään? Mikä tavoite, kenelle kirjoitan?
 - ✓ Muistele/etsi tieto, suunnittele
 - ✓ Mieti järjestys
 - ✓ Kirjoita
 - ✓ Lue kirjoitus, vastasiko suunnitelmaasi?
 - ✓ Tee muutokset
 - ✓ Lue vielä läpi

